

על פעילות הספריות בארצנו.

פעילותן של הספריות הצבוריות בישראל, פרט למעטות היוצאות מן הכלל, אינה חורגת מגבול השיגרא. הספרייה פתוחה לכל מי שרוצה לשאול ספר לקריאה, אבל אינה עושה מאמץ, להרחיב ולשפר את שירותה. גם הקוראים אינם מצטיינים בערות מיוחדת כלפי הספרייה, אינם שותפים בדאגותיה ואינם משמשים גורם בהנהלת הספרייה וטיפוחה. בענינים הנוגעים לספרייה לא נוצר קשר בין הקוראים לבין עצמם. כל קורא לכשלעצמו יכול להיות מרוצה או בלתי מרוצה מהספרייה ופעולתה, ויש שהוא מביע זאת בפני הספרן, אבל עד לידי השפעה מאורגנת על הספרייה והנהלתה אין הדברים מגיעים; היחיד השפעתו מועטה, אם אין לו צבור מאחוריו התומך בו.

גדולה כעת הכמיהה לקניית דעת וללימודים בקרב הנוער והמבוגרים גם יחד. רבים המוסדות המטפלים בסיפוקה: אוניברסיטאות של פועלים בערים, סמינריונים וקורסים בבית-הספר לפעילי ההסתדרות, בבית המדרש ע"ש ברל, בגבעת חביבה ועוד; חוגי לימוד בקבוצים ובקבוצות המתנהלים ע"י כחות-עצמיים, שעורים של פרופסורים מהאוניברסיטה העברית בירושלים בחלק גדול של הישובים, ועלייד התורה שבעל-פה נפוצה תורה שבכתב. המכון להשכלה בכתב שע"י המרכז לתרבות מונה אלף תלמידים בכל קצות הארץ, ומקצועותיו הם: מדעי היהדות ומדעי החברה, ידיעת הארץ ומדעי הטבע, מדעים שמושיים וכו' וכו'. ונוסף על כל החיל הזה — תלמידי בתי הספר התיכוניים והגבוהים, המונים אף הם אלפים רבים.

מוסדות אלו וכיוצא בהם נותנים לו ללומד את היסודות במשנתו ומתוים לו שיטה בלמודו, אבל אין אדם קונה השכלה מתוך הרצאות בלבד, ואין השכלתו מתקיימת בידו לאורך ימים, אם אינו ממית את עצמו עליה, אם אינו משקיע בה עבודה עצמית. וכהשלמה והמשך לבתי מדרש אלו באה הספרייה. בכתלי הספרייה ובחדרי העיון שלה צריך הלומד למצא את ספרי העזר והשמוש, שילוו אותו בדרכו להשכלה ודעת, בין בשעת לימודו ובין לאחריה. אולם היכן הם חדרי הקריאה והעיון, בהם יוכלו התלמידים לעיין בספר מחוץ לספרי הלימוד השגרתיים; היכן ימצאו את ספרי היסוד, ספרי השמוש והעזר (מלונים, אנציקלופדיות ועוד, שאינם מצויים בכל בית), הדרושים להם; והיכן הוא הספרן-המדריך שיוכל לנהל אותם בעצה ובהדרכה?

והדבר תמוה: מדוע לא עמדו המורים ועסקני התרבות שלנו על תקלה זו? מדוע השלימו ולא התריעו ולא דרשו תקנה? האם לא הרגישו בתוצאות הלקוי הזה ובהשפעתו השלילית על דרגת תרבותם של חניכיהם ובני טפוחיה? והרי, אם בכל השנים היה בו במצב זה כדי להדאיג, עכשיו עם תקומת המדינה, אשר עצם קיומה תלוי בעדיפותנו התרבותית, בכשרון עבודתנו ובתבונת כפינו, על אחת כמה וכמה כי מצב זה אסור לו שימשך! בולמוס הלימודים שאחזו את הנוער בא בחלקו הגדול שלא בכוננת מכוון, אלא מתוך עצם רצון החיים וחפץ הקיום של העם, וחובה לשפר את המכשירים לחזוקו ובצורו.

כדי שהספרייה תוכל לקיים את מלוא תפקידה בהקניית ההשכלה, והוא הספקת

מבחר ספרים גדול בעברית ובשפות אחרות, ביחוד ספרי יסוד, ספרי שמוש ועזר, וכן מתן הדרכה בשימוש האוצרות האלה, יש הכרח בתכנון וארגון הספריות ועבודתן. הן בכל ישוב וישוב, והן בממדים נרחבים יותר, אזוריים וארציים. התכנית שאנו מציעים להלן בקויה העיקריים לא חדשה היא ולא מתמול היא. כי אם פותחה והוגשמה אצל עמים אחרים לאחר התלבטויות רבות בפתרון בעיות הספרייה, רק הותאמה, תוך שנויים קלים, למציאותנו אנו, לאור צרכי הספריות, ביחוד בתחום ההסתדרות.

בטרם ניגש לעצם ההצעה של תכנית פעולה לתקנת הספרייה, מן הצורך לעמוד על בעיה אחת בספריות הקבוצים, התובעת את פתרונה, והיא שאלת פיזור או ריכוז של אספי הספרים השונים שבכל קבוץ וקבוץ. ברוב הקבוצים הותיקים נהוג פיזור בספריות השונות: ספרית חברים, ספרייה חקלאית, ספרייה טכנית, ספרית תלמידים, ספרייה פדגוגית, ספרית מדריכים, ספרייה לעולים חדשים, ספרית גננות וספרייה לטף. מלבד הבזבוז בקנית ספרים כפולים ומשולשים הכרוך בכך, הסידור בכל ספרייה וספרייה לקוי הוא, שכן כל ספרן עובד בספריתו באקראי ודרך אגב בלבד, ואף חסר התיאום בין הספריות הרבות, דבר המקשה על הקוראים להשיג את הספר המבוקש, אפילו אם הוא מצוי באחת מהן. אמנם נוה לו למדריך שיש לו בבית ספרייה פרטית משלו, וכן למורה ולגננת. אבל נוחיות זו מפריעה לסדור ספרייה יעילה, מרכזית וכללית, שיש לה ספרן מקצועי, המנהל אותה ניהול רציונלי ושוקד בקביעות על שיפורה ושכלולה. בקשר לכך יש לציין בסיפוק רב את החלטת ספרני הקבוץ הארצי למזג את כל הספריות לספרייה מרכזית מקומית אחת, וכן את ההחלטה השנייה, המוסיפה לה יעילות שהספרן חייב ללמוד בקורס לספרנים ושאינן להחליפו בתפקידו משך שלש שנים רצופות.

ספרייה מרכזית אחת בכל נקודת ישוב היא אחד התנאים המוקדמים לתקנת הספרייה, והיא הבסיס שעליה תושנת תכניתנו. לפי תכנית זו תתחלקנה כל הספריות בתחום ההסתדרות לשלושה סוגים: א. ספריות כלליות מקומיות; 2. ספריות אזוריות; ג. ספריות מיוחדות.

א. הספרייה הכללית המקומית מתנהלת ע"י ועד של שלשה שהוא מרכב מב"כ ועדת התרבות, מב"כ הקוראים שהוא נבחר באספה הכללית השנתית של הקוראים ומב"כ חוגי הלומדים הנשלח ע"י החוגים. ועד זה עובר על רשימת הספרים שהספרן הכין ולפי בחירת הוועד מוזמנים הספרים בגבולות התקציב. הוועד מכין פעולות תרבותיות, שיחות, תערוכות-ספרים ומתווה קוי פעולה לרכישת קוראים נוספים ועוד.

הספרייה הכללית המקומית צריכה להכיל מבחר גדול של ספרים קלסיים וספרי-קריאה רגילים, אבל לא פסולים. יש לעבור בכל שנה על רשימת הספרים שבספרייה וכל הספרים שעבר זמנם וחלף ענינם או שבלו מרוב שימוש מוצאים מן המדפים, כדי לפנות מקום לספרים חדשים. תקנה זו תמנע הרחבה מיותרת של הספרייה בשטח וציוד. כמוכן, אין הדברים אמורים בספרים טובים, בעלי ערך קיים, שאעפ"י שאינם נקראים עכשיו מפני שאינם ב"אפנה", רצויים וגם ראויים הם שיקראו אותם. ספרים אלה צריכים להשאר במדפי הספרייה והספרן חייב להשתדל להכניס אותם במחזור הקריאה.

ב. כל הספריות המקומיות קשורות לספריה האזורית ע"י מנוי קולקטיבי. את הספרים שאינם מצויים בספריה המקומית מזמין הספרן המקומי מהספריה האזורית. לשם כך על הספריה האזורית להדפיס רשימות הספרים המצויים בספריה האזורית למקצועותיהם, ולהמציאן לכל ספריות האזור. בכל הודש נשלחת רשימה גוספת של ספרים שנרכשו תוך תקופה זו. בועד המנהל משתתף ב"כ הספריות המקומיות. הזמנות הספרים נשלחות ע"י ספרן המקום ועל אחריות הספריה המזמינה. הספר נשלח בדואר ומוחזר בדואר. בספריה האזורית מצויים ספרים, שהביקוש בהם אינו רב, אולם אינה כוללת ספרות מקצועית מצומצמת הדרושה במיוחד לבעלי המקצוע שבאזור. בספריה האזורית יש קטלוג כללי של כל הספריות הקשורות אליה (כל ספריה שולחת כרטיס אחד, מהקטלוג שלה), ובמקרה שאחד הספרים המבוקשים אינו מצוי בספריה האזורית, על הספרן לבדוק, שמא מצוי הוא באחת הספריות המקומיות.

ג. כדי לאפשר לבעלי מקצוע והשכלה גבהה להשיג את הספרים הספציפיים, שהם זקוקים להם, יש לייסד ספריות מיוחדות ארציות; ספריה ספריה ומקצועה המיוחד: ספריה חקלאית ומדעי הטבע (קיימת ע"י המרכז החקלאי), ספריה למדעי החברה, ובכללם תנועת הפועלים הכללית, היהודית והארץ-הישראלית וכו'. הספריות האלה מרכוזות, כל אחת במקצועה, אוסף נבחר בשפות העיקריות המתהלכות בארץ. ספריות אלה מוציאות מזמן לזמן ביבליוגרפית על נושאים במקצוען. קיימות אצלנו כמה ספריות, שאפשר להפכן לספריות מיוחדות ע"י תיכנון ארצי. השמוש בספריות אלו ביד הספריות המקומיות ניתן לביצוע על ידי הסכם ארצי.

מעל לכל הספריות האלה עומד בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים, שהוא משרת את צבור הקוראים בארץ זה שלושים שנה ויותר, אולם עם רבוי הנוקקים לספר אין בידו לשאת את כל המעמסה לבדו. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי הוא השלב העליון בסולם הספריות, ורק במדה שאין מקור אחר יש להפנות אליו את ההזמנה בצנורות המתאימים. ראש משאלתנו הוא שבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי יוציא לאור ביבליוגרפיות מקצועיות מן האוצר המצוי אצלו, והיה בזה משום סעד חשוב לדורשי השכלה בישראל.

אשר להכשרתם המקצועית של הספרנים, הוא תנאי לא אחרון בחשיבותו לפעילותה היעילה של הספריה, יש להקנות להם השכלה כללית והכשרה מקצועית, אלמנטרית בזמן הראשון, ע"י קיום קורסים לספרנות, ע"י עבודה מעשית בהדרכת המדור וע"י קריאה עצמית בספרות הספרנות והשתתפות בקורסים להשתלמות במקצועות ספרניים מיוחדים. וכדי להבטיח שעבודתו של הספרן תהיה יעילה והתפתחותו המקצועית תצדד בד בבד עם גידול הספריה, נחוצים כמה תנאים מוקדמים: זמן פנוי לעבודה (גם להכשרה עצמית); תנאי עבודה מתאימים (מקום וכד'); רצון להוט מצד הספרן להכשרה עצמית ואהבה למקצוע ולספר.

התכנית המוצעת בזה היא בת ביצוע, ואם כי דורשת היא מאמצים רבים ורצון מלוכד של הגורמים המעוניינים בה, יש לגשת מיד לתיכנון הספריות בשלביה השונים. בהתגשמות המשימה הזאת — תלויה התפתחות ספריותינו, אשר יש בה להשפיע לא במעט על דרגת תרבותנו לעתיד.